

РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ

У статті розглядається актуальна для нинішнього етапу розвитку держави проблема реформи політичної системи. Запропоновано шляхи оптимізації функціонування і взаємодії вищих органів державної влади в умовах парламентсько-президентської форми правління. Зокрема, наголошується на необхідності досягнення консенсусу між гілками влади для уникнення суперечностей і невідповідностей, які на сьогодні існують.

Ключові слова: політична система, держава, Президент, Парламент, політичні партії, громадянське суспільство, соціальна відповідальність.

Савченко І.Г.

РЕФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ: ВЫЗОВ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье рассматривается актуальная для нынешнего этапа развития государства проблема реформы политической системы. Предлагаются пути оптимизации функционирования и взаимодействия высших органов государственной власти в условиях парламентско-президентской формы правления. В частности, подчеркивается необходимость достижения консенсуса между ветвями власти во избежание противоречий и несоответствий, которые существуют на сегодня.

Ключевые слова: политическая система, государство, Президент, Парламент, политические партии, гражданское общество, социальная ответственность.

Savchenko I.

REFORMATION OF POLITICAL SYSTEM OF UKRAINE: CHALLENGE OF THE PRESENT

In the article urgent problem of reform of political system is considered. Optimization ways of functioning and cooperation of supreme bodies of state power under circumstances of parliamentary-presidential form of government are suggested. Necessity of reach a consensus between branches of government in order to avoid current contradictions and discrepancies is marked.

Key words: political system, government, President, Parliament, political parties, civil society, social responsibility.

Українське суспільство й українське державотворення сьогодні переживають новий етап свого розвитку. Впровадження в суспільно-політичному житті загальнолюдських норм і цінностей потребує адекватного пошуку сучасних шляхів демократизації суспільства. Особливо важливим у зв'язку з цим є утвердження демократичних принципів у реформуванні політичної системи Української держави. Характеризуючи сьогоднішній стан сучасного українського суспільства, необхідно підкреслити, що специфіку його розвитку можна визначити як соціальну трансформацію, що є одним із аспектів соціальної детермінації з усіма притаманними їй властивостями.

Загальна установка на розбудову Української демократичної держави з ринковою економікою спрямовує на обмеження державного впливу на суспільне життя. Держава

залишає за собою лише ті функції, які в даний період розвитку суспільства не в змозі гарантувати механізми ринкової саморегуляції. Формування громадянського суспільства та багатопартійної системи також означає тенденцію до мінімізації державного регулювання і до політичного життя. Частиною своїх політичних та адміністративних функцій держава поступається різного роду суспільним організаціям, партіям, рухам, а також органам місцевого самоврядування.

Україна, відповідно до її Конституції, є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування [1]. Україна є парламентсько-президентською республікою. Конституція України визначає Президента як главу держави, який виступає від її імені. Державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу (парламент приймає закони), виконавчу (Прем'єр-міністр та його Кабінет, регіональні владні структури здійснюють виконавчу владу), судову (Конституційний Суд відслідковує дотримання Основного Закону). Владні структури, насамперед законодавчі органи, формуються за участю політичних партій. Конституцією гарантується самоврядування.

Проте, наявна модель політичної системи України діє неефективно. Політична еліта, що прийшла до влади, виявилася нездатною вирішувати загальнодержавні проблеми. Не спрацьовує визначений Конституцією України механізм стримувань і противаг діяльності владних структур, які діють неефективно, втратили довіру переважної більшості українських громадян. Не вдається запровадити верховенство закону у всі сфери громадського життя.

Сучасний етап розвитку держави характеризується перманентною кризовою ситуацією, яка охоплює політичну, економічну, соціальну та духовну сфери. Політичні скандали, що компрометують не тільки вищих посадових осіб, а й державу цілому, не припиняються. Країна переживає своєрідний „синдром політичної перевтоми”.

Влада, як зазначав Гегель у „Філософії права”, є вольове відношення, що характеризується здатністю підкорювати волю ідеї одних іншим [2, с. 17]. На відміну від авторитету, як добровільного підкорення або самопідкорення носію авторитету, влада має примусовий характер. Особливо це стосується державної влади. Якщо екстраполювати це поняття на дійсність, то можна констатувати, що існуюча система державної влади не тільки не має в очах населення належного авторитету, але не виконує й належних їй примусових функцій. Більше того, ейфорія, що супроводжувала перше півріччя 2005 року, пов'язана з виборами Президента України, змінилась на „коматозний” стан державної влади, в останні роки і навіть місяці перейшла на „конвульсивний” стан, коли відбуваються різкі переходи від затяжної депресії до короткочасної агресивності і навпаки. Інший приклад – постійна боротьба між законодавчою і виконавчою гілками державної влади, яка прийняла ще більшого обсягу після змін до Конституції 2004 р. [3].

Усе це свідчить не просто про „нестабільність”, „кризовий стан” чи „низьку політичну культуру” владних органів, але й, як на нашу думку, про відсутність у державі дієвих механізмів примусового характеру здійснення державно-владних функцій, обов'язкового дотримання усіма суб'єктами політичного процесу законності і правопорядку. Коли ми говоримо про „примус”, це не означає повернення до гірших часів у нашій історії, а тим більше до терору чи диктатури. Примусова функція державно-владних органів, особливо органів виконавчої влади і силових структур у цивілізованих країнах, полягає у захисті конституційних прав і свобод громадян, у тому числі і захист будь-якої людини від свавілля з боку іншої або певної частини державного апарату, яка, замість ефективного надання управлінських послуг, займається всіляким утиском громадян, а саме - хабарництво, тяганина, корупція тощо.

Інша вада існуючої системи державної влади – це суб'єктивний принцип її організації, особливо – кадрове питання. Ми можемо говорити, що вирішальним тут є не професійні якості претендентів, а, зазвичай, особиста відданість керівникові чи

належність до певної партії, непотизм, „земляцтво”. Якщо ми не подолаємо цей принцип, нічого не зміниться, і ні про яке сучасне демократичне цивілізоване суспільство не може бути і мови. Існуюча система організації державної влади не тільки не запобігає, але й провокує соціальні, політичні або психологічні конфлікти між людьми та соціальними групами, поглиблює непорозуміння між владою і народом. Необхідно унеможливити це за допомогою зміни характеру влади, її соціальної спрямованості. Влада має опікуватися загальнонародними та загальнодержавними інтересами, а не власними, корпоративними.

Значущим буде перехід від суб’єктивного до об’єктивного принципу організації державної влади, коли професіоналізм і компетентність, чіткі і стабільні соціальні технології забезпечать прозорість, ефективність, елементарну зрозумілість роботи державного апарату. Крім того, консенсус гілок влади, про який ми вже згадували, можливий не лише з доброї волі їх суб’єктів, що теж вкрай необхідно, а й за умови реальної боротьби за національні інтереси, піклування про добробут громадян, про соціально захищене цивілізоване життя нашого народу.

Зараз стало зрозуміло, що на сучасному етапі, під час кризових явищ в світовій економіці потрібне не послаблення, а, навпаки, посилення ролі інституту президентства. Необхідне також конституційне закріплення президентсько-парламентської форми правління як найбільш оптимальної з точки зору потреб сучасного суспільства.

Базовим елементом політичної організації суспільства, як відомо, є держава. Треба відмовитися від спрощеного, по суті, марксистського розуміння держави як „машини для пригноблення одного класу іншими” або як незалежного від людини і суспільства суб’єкта, що панує над ними [2, с. 23].

Простежити еволюцію наукового бачення держави дозволяє порівняння двох дефініцій „держави”. Перше знаходимо в енциклопедичному словнику Брокгауза та Ефрона: „держава є організацією осілого населення, що займає певну територію та підкорюється одній і тій же владі” [4], а друге – в сучасному політологічному енциклопедичному словнику: „держава – базовий інститут політичної системи і політичної організації суспільства, який створюється для налагодження життєдіяльності суспільства в цілому і здійснення політичної влади домінуючою частиною населення в соціально-неоднорідному суспільстві з метою забезпечення його цілісності та безпеки, задоволення загальносоціальних потреб” [5, с. 97 - 98]. Як бачимо, поняття держави набуло значного розвитку й однією з визначальних її характеристик стало „задоволення загально соціальних потреб”. Сучасна інтерпретація загального поняття держави дає можливість конкретизувати й категорію її соціальної сутності як одну з найважливіших функцій та закономірну властивість. Така сутність полягає у здатності держави забезпечувати у процесі свого функціонування і розвитку задоволення основних соціальних потреб суспільства.

Держава – це, насамперед, певний спосіб об’єднання громадян, владно організоване населення, що проживає на даній території. Атрибутами цього об’єднання є те, що інколи і видають за суть держави: кордони, органи державного управління, відповідна символіка, апарат примусу, податки, чиновництво тощо. Суб’єкт і об’єкт, причина і наслідки часто змінюються місцями. Уникнути цього можливо не тільки завдяки засобам відповідної просвітницької діяльності, шляхом підвищення культури державного управління його апарату, але й через створення механізмів – правових, організаційних, соціальних, інформаційних, які б блокували вказане вище обертання суб’єкта і об’єкта, мети і засобу.

Відсутність таких механізмів – одна з головних причин гальмування політичної і адміністративної реформи в Україні. До інших слід віднести брак політичної волі і єдності гілок влади, зволікання зі створення державного органу із спеціальним статусом, відповідального за адміністративну реформу, як це було у Польщі чи Франції.

Слід сказати про вплив політичних партій і громадських організацій на політичну систему країни. У цивілізованому суспільстві, як правил, існує до 10 партій або їх блоків, що беруть участь у парламентських перегонах. В Україні на початок 2010 року

Міністерством юстиції зареєстровано 172 політичні партії [6]. Це пов'язано з тим, що будь-яка культура складається з двох суперечливих глибинних процесів: традицій і новаторства. У суспільно-політичному житті це знаходить прояв у структуризації існуючих партій (незалежно від історичного походження їх назв) на консервативні та прогресивні. Аби не дати їм удатися до крайнощів „правого” і „лівого” спрямування, цивілізація виробила „запобіжний блок” – партії і рухи центристської орієнтації. Але не треба штучно формувати багатопартійність. Історія та успішні соціально-економічні реформи все розставляють на свої місця. Неможливо обминути і громадські організації, об'єднання і рухи. Теоретично їх кількість може бути необмеженою, оскільки в основі їх виникнення лежить не глибинна структура культури чи потреби розвитку, а людські інтереси, уподобання, світоглядні орієнтації тощо. Це продукт соціальної активності самих людей, найважливіша умов формування громадянського суспільства, певно мірою – роздержавлення самого державного управління. Це – природноісторичний процес, і держава тут повинна якщо і не сприяти, то, принаймні, не заважати.

Ураховуючи реалії суспільного життя в Україні, доцільно визначити і втілювати в життя наступні основні напрями становлення і розвитку її політичної системи:

По-перше, будівництво справді демократичної, правової, соціальної держави з авторитетним Президентом, ефективно діючим Парламентом, професійним висококваліфікованим Урядом, незалежними судовими органами. Для цього необхідно:

- зосередити зусилля Президента України на визначенні та виконанні стратегічних завдань розвитку держави, зміцненні її економічної та національної безпеки;

- розширити повноваження і підвищити відповідальність Верховної Ради України за формування професійного дієздатного Уряду і здійснення ним програм діяльності з обов'язковим звітом;

- Уряд наділити відповідними повноваженнями та підвищити його відповідальність за стан справ в економічній, соціальній, гуманітарній і зовнішньополітичній сферах;

- забезпечити реальну незалежність судових органів від владних структур і прозорість їх діяльності, реформування правозахисних органів;

- здійснити реформування правоохоронних органів, а саме створення органу зі спеціальним статусом по боротьбі з корупцією (передача функцій боротьби з корупцією від МВС, СБУ);

- запровадити жорстку систему контролю за використанням та заощадженням державних коштів, зокрема високими посадовими особами.

По-друге, подальший розвиток і вдосконалення політичних відносин шляхом надання максимального простору демократичним засадам в управлінні суспільством на всіх рівнях його соціально-політичної організації. Владні структури мають формуватися не для того, щоб їм підкорялися, а для того, щоб вони служили громадянам. На державному рівні доцільно вжити дієвих заходів щодо викорінення корумпованості у владних органах. Концептуальною основою нормативно-правових актів, що стосуються боротьби з корупцією, має бути не документування наслідків цього негативного явища, а створення умов, які б виключали можливість корупційних проявів.

По-третє, підвищення відповідальності, а саме соціальної, органів державної влади в Україні. Специфіка та зміст соціальної держави розкриваються через визначення її цілей та завдань, більшість з яких реалізується через інститут соціальної відповідальності держави та громадянина, за якого органи державної влади та держава в цілому беруть на себе більший обсяг відповідальності, аніж покладають на громадян. Основою соціальної відповідальності є динамічна система цінностей, властивих індивіду, інститутам публічної влади, та суспільство. Підвищення соціальної відповідальності в Україні повинно відбуватися шляхом подальшого поглиблення конституційної та політичної відповідальності держави, органів державної влади й посадових осіб за реалізацію функцій держави та виконання посадових обов'язків, покращення державної соціальної політики, яка безпосередньо впливає на якість суспільного життя, запровадження

принципу розподіленої відповідальності як основного принципу корпоративного управління всередині інститутів державної влади [7, с. 198 - 199].

Четверте, формування та розвиток інститутів громадянського суспільства як співтовариства вільних людей і їх самодіяльних організацій, політичних партій, рухів, профспілок, кооперативів, асоціацій. А саме варто удосконалювати законодавчо-правову базу стосовно громадських об'єднань і політичних партій; законодавчо забезпечити ефективне функціонування органів місцевого самоврядування, створити необхідну фінансову та матеріально-технічну базу для їх діяльності.

П'яте, забезпечити законодавче залучення представників політичної опозиції, засобів масової інформації до участі в діяльності владних інститутів, розробки, прийняття та наступної відповідальності за реалізацію важливих державних законів. Необхідно прийняти закон про опозицію, запровадити постійні зустрічі (національна асамблея, круглий стіл) вищих посадових осіб держави, лідерів політичних партій, опозиційних рухів з обговорення і розв'язання конфліктних питань суспільного розвитку; прийняти закон про державну підтримку діяльності засобів інформації, створити громадське телебачення в Україні.

Шосте, забезпечити необхідні умови для розвитку політичної нації в цілому і кожного етносу окремо, формування і підвищення національної свідомості і самосвідомості, політичної культури суспільства, владної еліти і кожного громадянина. З цією метою необхідно за допомогою освіти, засобів масової інформації сприяти засвоєнню кожним громадянином положень Конституції України, інших законодавчих актів; підвищити рівень і розширити сферу викладання політичної науки у вищих і середніх закладах освіти.

Сьоме, слідкувати за своєчасним самооновленням політичної системи України з урахуванням внутрішнього і міжнародного становища, забезпечити її постійну самоадаптацію. Потрібно започаткувати та продовжувати вже існуючі проекти дослідження різних типів політичних систем зарубіжних країн [8].

Восьме, визначити стратегію внутрішньої і зовнішньої політики держави. Цією стратегією мають керуватися всі гілки влади, всі політичні сили. При цьому слід виходити з того, що у політичній сфері - продуктивною вбачається модель соціально-правової держави, в основу політико-державної доктрини якої покладено громадянсько-правову ідею; в економічній сфері - також є модель формування ринкової економіки у вигляді науково-технологічної доктрини, яка ґрунтується на інтелектуальному факторі, на розвитку науки і застосуванні новітніх технологій і відповідає сучасним світовим цивілізованим тенденціям; у зовнішньополітичній сфері – перспективи становлення України як активного дієздатного суб'єкта міжнародних відносин визначаються її зацікавленістю і прагненням брати участь в житті як Євразійського, так і Європейського регіонів і сприяти гармонізації взаємовідносин між ними. У зовнішню політику повинна повернутися багатовекторність кінця 90-х років. При цьому Україна має вибудовувати орієнтовану на власні національні інтереси зовнішню політику, що сприятиме тому, що наша держава стане впливовим фактором створення механізму оптимальної безпеки сучасної Європи.

Наголошуємо, що вибір стратегії внутрішньої і зовнішньої політики має доповнюватись гнучкою тактикою і сильною політичною волею стосовно реалізації поставленої мети. Потрібні цілеспрямовані рішучі дії владних структур, Президента, Верховної Ради, Уряду України, політичних партій, інших інститутів громадянського суспільства, всіх громадян держави, спрямовані на те, щоб змінити несприятливий хід політичних, економічних і соціальних процесів і не тільки вивести Україну з кризи, а й перетворити її на політично стабільну, економічно потужну, незалежну державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради

- України. – 1996. – № 30. – Стаття 141.
2. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або природне право і державознавство / Г.В.Ф. Гегель; [пер. з нім. Р. Осадчук та М. Кушнір]. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.
 3. Про внесення змін до Конституції України: Закон України від 08.12.2004 № 2222-IV / Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2. – Стаття 44.
 4. Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона (в 86 томах) [Електронний ресурс] / СПб.: Семеновская Типолитография (И.А. Эфрона), 1890. – Т. IX (17). – Режим доступу до енциклопедії: <http://www.runivers.ru/lib/contentdjuv.php?ID=363763&VOLUME=16>.
 5. Політичний енциклопедичний словник: навч. посібник для студентів вузів / [за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна]. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
 6. Реєстр політичних партій [Електронний ресурс] / Режим доступу до реєстру: <http://www.minjust.gov.ua/0/499>.
 7. Савченко І.Г. Ціннісний вимір соціальної відповідальності в демократичній державі:[монографія] / І.Г. Савченко, О.В. Радченко. – Х.: Вид-во ХНУВС, 2008. – 200 с.
 8. Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу / [за заг. ред. В. Бакірова, М. Сазонова]. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2008. – 576 с.

© Савченко І.Г., 2010